

ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Ольга Заболотська, кандидат педагогічних наук, доцент
докторант кафедри педагогіки та психології
Херсонського державного університету

ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті йдеться про те, що для майбутнього вчителя іноземних мов важливими є впливи на сфери, котрі ще донедавна не викликали особливого інтересу – екзистенційну, регулятивну, емоційну. Їх розвиток у єдності з іншими сферами формування професійно важливих компонентів індивідуальності майбутніх учителів іноземних мов.

Постановка проблеми. Процес формування та розвитку студента – це довготривалий процес, що починається не з нуля й не закінчується на момент одержання диплома. Сутність людини полягає в постійному розвитку як індивіда, особистості, суб'єкта діяльності й індивідуальності. Смысл формування індивідуальності студента вбачається у тому, щоб не тільки забезпечити розвиток сфер його психіки, сформувати палітру професійно значущих рис і якостей психіки та особистості, а й надати процесу самовдосконалення сутності всього його подальшого життя, прищепити професійно й життєво важливу спрямованість свого існування на подальший прогрес. Такий погляд на індивідуальність студента як на мету навчання вимагає якісної перебудови процесу професійної підготовки студента, психологізації процесу навчання, підсилення його розвиваючої функції та зумовлює актуальність обраної нами проблеми дослідження.

Індивідуальність студента як наукова категорія становить сплав, єдність сфер психіки – інтелектуальної, мотиваційної, волевої, емоційної, предметно-практичної, екзистенційної та сфери саморегуляції – із притаманними віковими особливостями розвитку. Індивідуальність студента характеризується розвитком професійно значущих компонентів психічних сфер, що відрізняють її від індивідуальності будь-якого іншого суб'єкта. Розвиток сфер психіки є можливим тільки в такій діяльності, яка активізує психічні функції. Мова йде про вплив не на пізнавальні процеси – це є характерним для традиційного підходу до навчання. Для майбутнього вчителя іноземних мов важливими є впливи на сфери, котрі ще донедавна не викликали особливого інтересу – екзистенційну, регулятивну, емоційну. Їх розвиток у єдності з іншими сферами формування професійно важливих компонентів індивідуальності майбутніх

учителів іноземних мов повинен стати однією з цілей їх професійної підготовки.

Мета статті. Професійна підготовка як цілеспрямований процес буде забезпечувати розвиток індивідуальності студента, якщо цілі будуть орієнтувати не тільки на формування професійних знань і вмінь, а й на розвиток професійно значущих рис і якостей психіки студента. Організація такої підготовки повинна будуватися на принципах, що відображають закономірності розвитку сфер індивідуальності, закономірності професійно значущих новоутворень, а технології професійної підготовки повинні задовольняти цілі формування індивідуальності, відповідати принципам і включати адекватні педагогічні засоби. Тож мета нашого дослідження – дослідити принципи професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

Виклад основного матеріалу. Діяльність викладача щодо формування індивідуальності студента спрямовується та регулюється принципами, що відбивають закономірності розвитку психічних властивостей і якостей, новотворів, які виникають під впливом процесу професійної підготовки. Діяльність студента спрямована на оволодіння цільовизначенням, вибором дій, здійсненням дій тощо. Навчальна діяльність певною мірою тотожна педагогічній діяльності викладача, котрий також здійснює цільовизначення, дії, аналіз досягнутих результатів тощо.

Принцип інтеграції відіграє особливу роль у розвитку індивідуальності як цілісності. Насамперед саме він визначає погляд на розвиток індивідуальності студента з точки зору єдності всіх її складових (професійного мислення, мотивації, педагогічної рефлексії й інших професійно значущих властивостей і якостей).

А.Н.Леонтьєв відзначав: “Людина прагне до усунення дезінтегрованості своєї свідомості” [5, 328]. Ця думка вказує на зв'язок свідомості та

ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

діяльності. Усвідомлення і внутрішнє засвоєння студентом спонукання до навчання, спілкування, навчально-професійної діяльності, усвідомлення пов'язаних з ними цінностей та інтересів виражається в прагненні людини реалізувати свою соціальну роль, у прагненні до самоактуалізації в значимій для себе діяльності.

Разом з тим інтеграція – це вираження закономірності педагогічного процесу: чим більше зв'язків буде включати педагогічний процес, чим він буде ціліснішим, тим розвиток індивідуальності буде ефективнішим. У професійній підготовці студентів значення мають такі групи зв'язків:

- між дисциплінами психолого-педагогічного та методичного циклів;
- між навчальною та професійною діяльностями;
- між навчальною та науково-дослідницькою діяльністю студентів і викладачів;
- між усіма видами аудиторних і позааудиторних занять, між усіма видами практик.

Принцип інтеграції орієнтує викладача на встановлення зазначених зв'язків, оскільки це сприяє більш ефективному формуванню та розвитку видів діяльності й суб'єкта цих діяльностей – студента. Як було сказано вище, усі види діяльності мають загальну структуру й цим зумовлені зв'язки між ними. Однак важливо не тільки структурувати діяльність відповідно до загальної структури, а й встановлювати зв'язки між професійною позицією викладача та позицією студента – майбутнього вчителя іноземних мов. Відповідне правило даного принципу повинно передбачати дії викладача щодо передачі свого соціального (професійного) досвіду студентам, або організацію ним використання студентами власного соціального досвіду, необхідного для розв'язання конкретних навчальних і педагогічних завдань. Обмін досвідом, зіставлення досвіду старшого та молодшого поколінь, його аналіз, оцінка, прогнозування на його основі професійної діяльності – саме на це звертає спеціальну увагу викладач у процесі професійної підготовки, саме це забезпечує інтеграцію навчальної діяльності студента та професійної діяльності викладача, і на цій основі розвиток цілісної індивідуальності студента.

Принцип інтеграції орієнтує на реалізацію закономірного зв'язку, зумовленого вродженою здатністю людини синтезувати в психіці процеси, властивості та якості, що виявляються нею у діяльності, спілкуванні, поведінці, а також складові чужого соціального досвіду. Значення даного й інших розглянутих вище принципів ми вбачаємо в тому, що вони спрямовують діяльність викладача на створення особливого сприятливого

психологічного клімату під час спілкування викладача зі студентами.

Принцип саморозвитку індивідуальності ґрунтується на віковій особливості розвитку психіки студента. Як доросла людина, студент прагне виявляти самостійність у багатьох життєвих і навчальних ситуаціях. Акмеологія й андрагогіка довели закономірне явище, коли на розвиток, удосконалення людини впливає самостійність. Найважливішою закономірністю виховання, на думку акмеологів, є залежність творчого самовиховання як особливої сфери психологічної реальності від сукупності об'єктивних і суб'єктивних факторів соціального життя особистості. Існує взаємозв'язок між соціальним замовленням суспільства в сфері духовного розвитку особистості, що відображається в об'єктивній меті виховного процесу, і психологічною реальністю, що відображає суб'єктивні успіхи в самовиховному процесі. Вони позитивно впливають на якість спільного творчого результату та формування ціннісних орієнтацій особистості у самовихованні [6, 24]. Тому принцип саморозвитку природним чином займає місце в комплексі принципів розвитку індивідуальності майбутнього вчителя іноземних мов. Даний принцип орієнтує викладача на дії щодо забезпечення самостійної продуктивної діяльності студента. Реалізація даного принципу можлива за умови створення спеціальних ситуацій, завдань і задач, пропонує на заняттях. Їхня відмінність від традиційно використовуваних у навчальному процесі педагогічних закладів вищої освіти та їх факультетів у тому, що завдання та задачі складають визначені блоки – психологічний, методичний і науково-дослідницький.

До першого блоку належать завдання, виконання яких припускає використання студентами в будь-яких ситуаціях знань психології (загальної, вікової, педагогічної), а також завдання на саморозвиток індивідуальності. Ними можуть бути, наприклад, такі: визначити та порівняти індивідуальні стилі діяльностей різних учителів під час перегляду відеозаписів уроків; запропонувати свої варіанти дій під час обговорення діяльності на уроці вчителя або свого товариша; дібрати завдання для індивідуальної роботи учнів з різними навчальними можливостями; проаналізувати урок із погляду врахування вікових особливостей учнів; дібрати педагогічні засоби для керування на уроці мотиваційними станами учнів, для розвитку інтелектуальних умінь, процесів пам'яті тощо; під час аналізу вчинку учня назвати й обґрунтувати передбачувані мотиви його поведінки; назвати

ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

різні передбачувані суб'єктивні причини оцінювання вчителем результатів і дій учнів (стосовно конкретної навчальної ситуації), здійснити психологічну самодіагностику, тощо.

До другої групи належать завдання на саморозвиток педагогічного мислення та його якостей, педагогічної рефлексії, емоційної сфери та ін.

До другого блоку входять завдання на застосування знань дидактики та методик викладання іноземних мов, наприклад: розробити конспект одного з уроку в декількох варіантах з урахуванням різних навчальних можливостей учнів або на основі різних навчальних програм; продумати вибір і використання на уроці різних методів навчання під час вивчення однієї і тієї ж нової теми; розробити різні засоби контролю знань і умінь з предмету; обґрунтувати визначені цілі уроку.

Третій блок складають завдання, пов'язані з розв'язанням навчальних (або наукових) проблем, наприклад: визначити ефективність різних поєднань наочності зі словом вчителя у своїм досвіді під час шкільної практики; перевірити вплив проблемних питань на активність і самостійність дітей, з'ясувати ставлення дітей до різних видів діяльності на уроці, розробити свій варіант дидактичної гри та перевірити її ефективність; проспостерігати за своїм настроєм і його впливом на діяльність на уроці тощо.

Особливістю поданих блоків завдань є психологічний аналіз їхнього виконання, що дозволяє студентам здійснити рефлексію, самоаналіз, самооцінку й тим самим включитися у процес самоврядування розвитком індивідуальності, формування професійно значущих компонентів індивідуальності.

Принцип альтернативи впливає із закономірного зв'язку між потребами та мотиваційними станами людини і їхнім задоволенням: діяльність, спрямована на задоволення власної потреби, виконується більш ефективно, з великим бажанням і старанням, що активізує інтелектуальну, емоційну, предметно-практичну, екзистенційну, вольову і регулятивну сфери, тобто розвиває цілісну індивідуальність. Правило принципу звучить так: забезпечити студентові можливість вибору змісту, форми, виду, способу діяльності та часу її виконання. Значення попереднього й даного принципів полягає у тому, що вони дозволяють побічно керувати навчальною й навчально-професійною діяльністю студента, і на цій основі формувати його індивідуальність.

Відомо, що кожен принцип навчання регулює

розв'язання конкретних педагогічних суперечностей, зокрема таких:

- між соціальною потребою в гармонічному розвитку індивідуальності й особистості майбутнього вчителя іноземних мов та реальним станом процесу навчання у масовій практиці вищої школи, що не забезпечує реалізацію даної потреби;

- між необхідністю формування цілісної індивідуальності студента та спрямованістю процесу навчання на окремі сфери й окремі складові сфери індивідуальності;

- між цільовою спрямованістю на формування індивідуальності студента та застосуванням вузькофункціональних педагогічних засобів;

- зумовлених роз'єднаністю навчальної діяльності студента та професійної діяльності викладача;

- зумовлених необхідністю посилення розвиваючої функції професійної підготовки майбутнього викладача іноземних мов за умови збереження традиційної спрямованості на навчання.

Розв'язання зазначених суперечностей стає можливим за дотримання певних вимог, умов і правил реалізації принципу розвитку індивідуальності, охарактеризованого вище за допомогою комплексу принципів.

Розроблений нами принцип насамперед пов'язаний із принципом індивідуалізації, що орієнтує викладача на урахування в процесі навчання індивідуальних особливостей студентів, їхніх інтересів і схильностей, здібностей у навчальній і професійній діяльності. Саме в урахуванні, насамперед, виражається основна спрямованість дій викладача, але не в цілеспрямованому формуванні та розвитку індивідуальності студента. На наш погляд, принцип розвитку індивідуальності та принцип індивідуалізації навчання доповнюють один одного. Їхній взаємозв'язок можна виразити тим, що формування сфер, властивостей і якостей психіки студента повинно відбуватися з урахуванням рівнів їхнього розвитку, що є можливим за допомогою розглянутих вище принципів варіативності, саморозвитку, альтернативи.

Принцип розвитку індивідуальності пов'язаний також із принципами забезпечення єдності в науковій і навчальній діяльності студентів, професійної спрямованості, проблемності тощо, що відбивають той або інший аспект розв'язання проблеми формування індивідуальності студента. Їхня регулятивна функція обмежується забезпеченням змістової та процесуальної основи професійної підготовки студентів, а також впливом

ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

на пізнавальні процеси студентів, що не відповідає повною мірою меті формування цілісної індивідуальності студента.

Завершуючи розгляд принципу розвитку індивідуальності, слід зробити **висновок**, що, незважаючи на його комплексний характер, він не може замінити цілком усі принципи дидактики, застосовувані нині у процесі навчання у вищому навчальному закладі освіти. Його головне призначення закладене в самому формулюванні принципу – забезпечити розвиток індивідуальності.

1. Ананьєв Б.Г. *Психология и проблемы человекознания*. – М., 1996. – 340 с.

2. Асмолов А.Г. *Психология индивидуальности*. М.: Изд-во МГУ, 1986.

3. Воронкина С.И. *Особенности понимания личности студента преподавателем Вуза: Автореф. дис. канд. пед. наук*. – М., 1986. – 17 с.

4. Выготский С.И. *Собрание сочинений в 6-ти томах*. – М., Просвещение, Т.3, 1982.

5. Клячин С.П. *Андрогогические условия формирования мотивации познания индивидуальности студента: дис. канд. пед. наук: Калининград, КГПИ, 2000*. – 146 с.

6. Кулюткин Ю. Н. *Психология обучения взрослых*. – М., Прогресс, 1985.

7. Леонтьев А.Н. *Деятельность, сознание, личность*. – М., Просвещение, 1977. – 420 с.

8. Маслоу А. *Самоактуализация // Психология личности: Тексты*. – М.: Изд-во МГУ, 1982. – 287 с.

9. Меньшикова Л.В. *Психологические закономерности развития индивидуальности студентов в ВУЗе: Автореф. дис. д-ра пед. наук: 19.00.04 / Новосибир. гос. пед. ин-т*. – Н., 1998. – 38 с.

10. Мерлин В.С. *Очерк интегрального исследования индивидуальности*. – М., 1986. – 256 с.

11. Пехота О.М. *Професійна індивідуальність майбутнього вчителя // Педагогіка і психологія*. – 1994, №4. – С.106 – 113.

12. Рубинштейн С.Л. *Проблемы общей психологии*. – М., Прогресс, 1973.

13. Сластенин В.А. *Формирование личности учителя в процессе его профессиональной подготовки*. – М., Просвещение, 1976.

14. *Формирование учебной деятельности студентов // под ред. В. Я. Ляудис / – М.: Изд-во МГУ, 1989*. – 240 с.

15. Хлопков Ю.Г. *Условия становления лично-профессиональной индивидуальности будущего учителя в вузе: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Ростов. гос. пед. ин-т*. – Ростов на Дону, 1996. – 19 с.

16. Якиманская И. С. *Технологии личностно-ориентированного образования // Директор школы, 1999*. – №6. – 171 с.

Херсон. Греко-Софійська церква. 1780
